

4. Гидденс Э. Последствия современности / Энтони Гидденс. Пер. с англ. Г. Ольховикова, Д. Кибальчича. – М.: Праксис, 2011. – 352 с.
5. Гидденс. Э. Трансформация интимности. Сексуальность, любовь и эротизм в современных обществах / Энтони Гидденс. Пер. с англ. В. Анурина. – СПб.: Питер, 2004. – 208 с.
6. Лиотар Ж-Ф. Состояние постмодерна / Жан-Франсуа Лиотар. Пер. с фран. Н. А. Шматко. – М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Издательство «АЛЕТЕЙЯ», 1998. – 160 с.
7. Фуко М. Озабоченность современностью / Мишель Фуко. – Неприкосновенный запас. – 2013. – №2. – Режим доступа: <http://www.intelros.ru/readroom/nz/n2-2013/18923-ozabochennost- sovremennostyu.html>
8. Хабермас Ю. Модерн – незавершенный проект / Юрген Хабермас. Политические работы. Сост. А. В. Денежкина; пер. с нем. Б. М. Скуратова. – М.: Праксис, 2005. – С. 7-31.
9. Хабермас Ю. Труд и интеракция. Заметки к гегелевской «философии духа» йенского периода / Юрген Хабермас. Техника и наука как «идеология». Пер. с нем. М. Л. Хорькова. – М.: Праксис, 2007. – С. 8-49.

Одержано редакцією 05.02.2014  
Прийнято до публікації 20.03.2014

**Аннотация. Федоренко Н. А. Диагнозы современности: социально-философское измерение.**

*В статье отмечается, что на рубеже 19-20 вв. формируется новое, отличное от предыдущего, видение человеческой самости – оно выстраивается не на основании самоопределения, а предполагает рефлексивное самоотношение, которое опосредуется присутствием «значимого другого». Одновременно акцентируется внимание на общности момента рефлексивности для мышления обеих эпох. Именно это и является основанием для видения современности то ли как «радикализирующегося модерна», или как «коммуникативной рациональности», или же как проявления модернизма. В исследовании анализируются социально-философские концепции современности / модерна. Осуществляется попытка сравнительного анализа указанного концепта в творчестве представителей современной западной философии с точки зрения их включенности в процесс переосмысления просветительской эпистемологической парадигмы. На основе краткой историко-культурной ретроспективы предлагается типология подходов к определению понятия «современность / модерн». Что касается терминов «модернизм» / «постмодернизм», то они, прежде всего, соотносятся со сферой художественной деятельности. В статье осуществлена попытка типологизации подходов к феномену модерна и выяснения их сущности.*

**Ключевые слова:** «модерн / современность», модернизм, постмодернизм, жизненный мир, коммуникативный разум.

**Summary. Fedorenko M. O. Diagnoses of modernity: social and philosophical dimension.**

*The article notes that at the turn of 19-20 centuries it is formed a new, different from the previous one, the vision of the human self. It is built not on the basis of self-determination, but it means reflexive self-relation, which is mediated by the presence of «significant other». However, attention is focused on the common moment of reflexivity thinking for both periods. That is what is the basis for a vision of modernity or as «radical modernism» or as «communicative rationality», or as the manifestations of modernism. The study examines the social and philosophical concepts of contemporary / modern. The author makes an attempt of comparative analysis of this concept in the artistic heritage of representatives of modern Western philosophy in terms of their involvement in the educational process of rethinking the epistemological paradigm. On the base on a brief historical and cultural retrospectives is proposed typology of approaches to the definition of notion «Contemporary / Modern». As for the terms «modernism» / «postmodernism», they primarily relate to the scope of artistic activity. In the article the attempt of the typologization the approaches to the phenomenon of modern and finding out of their essence is realized.*

**Keywords:** «Modern», modernism, postmodernism, life-world, communicative reason.

УДК:316.454.3/.5(045)

О. С. Поліщук

## СОЦІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ КОЛЕКТИВНОЇ ДІЇ

*Розглянуто суспільство, як складну соціальну структуру. Показано, що в основу їх взаємодії покладені соціальні зв'язки між соціальними організаціями. Такі зв'язки породжують колективну дію соціальних організацій, що утворюють соціальні групи і в цілому соціальну систему суспільства.*

Автор наголошує, що поняття соціального зв'язку є одним із основних у формуванні колективної дії, без нього вона не відбудеться, оскільки вимагає наявності двох і більше суб'єктів. З'ясовано, що під дією варто розуміти усвідомлену поведінку, комплекс вчинків, спрямованих на досягнення певної мети, і ті, які пов'язані з вибором засобів, методів, що забезпечують досягнення мети. Саме така характеристика дії у соціальній групі набирає форми колективної. У зв'язку з цим розглянуто окремі теорії зв'язків, які спонукають до думки, що всі вони в тій чи іншій мірі характеризують колективну дію з різних точок зору. І якщо навіть розглядається дія окремих індивідів, враховуючи їх соціальність, вона з часом стає колективною. Крім цього, проаналізовані теорії соціальної взаємодії, які дають підстави стверджувати, що такий феномен як колективна дія, з точки зору соціальної філософії, не може відбутися поза людиною. Вона є результатом діяльності людей, спілкування, утворення конкретних ситуацій тощо.

**Ключові слова:** людина, індивід, суспільство, соціальний зв'язок, соціальна система, дія, колективна дія.

**Постановка проблеми.** У найбільш загальному значенні «суспільство» – сукупність соціальних організмів, які взаємодіють, рівноцінно – «соціальна система» – розуміється як сукупність взаємопов'язаних соціальних елементів (індивідів, груп, інституцій) і відносин (зв'язків) між ними, тобто два компоненти: соціальний склад – набір елементів, які становлять дане суспільство, і набір зв'язків цих елементів – розмаїття соціальних зв'язків всіх складових соціальної системи. Таким чином, соціальний зв'язок є другим компонентом суспільства. Це свого роду точки дотику, що сприяють утворенню діючої соціальної системи. Поняття соціального зв'язку є одним із основних категорій у формуванні колективної дії, без нього вона не відбудеться, оскільки вимагає наявності двох і більше суб'єктів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Окремі аспекти цієї проблеми розглядалися у працях М. Вебера, Т. Парсонса, К. Маркса, які відзначали, що суспільство є не сума індивідів, а система соціальних зв'язків, оскільки наявність індивідів не дає підстав говорити про соціальність. Лише взаємодія породжує соціальність. Звідси можна припустити, що соціальна взаємодія індивідів утворює колективну дію. Німецький філософ, соціолог Р.Бергсус, досліджуючи соціальне середовище, соціальним взаємовідносинам відводить провідну роль у творенні соціального в середовищі біологічних атомів. С.Московичі, розглядаючи соціальні зв'язки між соціальними суб'єктами, значне місце у їх утворенні та розвитку відводить спільній меті. Тобто самовизначення взаємовідносин один з одним відбувається через визначення кожного.

**Метою даної статті** є з'ясування місця соціальних зв'язків у колективній дії. Завдання статті: розкрити суть соціальних зв'язків та їх класифікацію; показати, як соціальні зв'язки сприяють формуванню колективної дії.

**Виклад основного матеріалу.** Аналізуючи наукову літературу, стає помітним, що під соціальними зв'язком, який зумовлений спільною метою, сукупністю залежностей, взаємин, зв'язків між людьми, розуміється колективна дія.

У зв'язку з цим виділяють кілька груп факторів, які визначають колективну дію, зумовлену соціальними зв'язками: природні або біологічні – задаються спадковими ознаками людини; психологічні – почуття спільності, характер раціональних установок тощо; соціально-інституційні – регламентують соціальні зв'язки та відносини, визначають порядок дії соціальних суб'єктів; географічні – визначаються територією, на якій знаходяться суб'єкти.

Ці фактори призводять до утворення соціальних зв'язків, що за своїм змістом бувають формальними, неформальними, колективними, особистісними, прямими, опосередкованими, міцними, слабкими тощо. У цьому переліку особливої уваги заслуговує колективна дія в основу якої покладені формальні і неформальні соціальні зв'язки. Така колективна дія, регламентується юридичними нормами, що набувають чинності в установленому порядку; та ж сама дія, що утворюється на основі неформальних соціальних зв'язків, виникає стихійно і не має при цьому формальної обов'язковості та юридичної закріпленості.

Варто зауважити, що основною формою соціального зв'язку обов'язково має бути безпосередній контакт, який з часом переростає в більш широкий, опосередкований зв'язок між людьми, що автоматично сприяє утворенню, розвитку та ефективності колективної дії. Поступово в процесі спілкування із всієї сукупності розмаїття взаємодій формуються сталі соціальні зв'язки, які на основі раціонально-чуттєвого сприйняття взаємодіючих осіб набувають тих чи інших форм, які характеризуються певною поведінкою цих взаємодіючих осіб. Будь-які відносини між людьми починаються з будь-яких взаємин у просторі і часі, із взаємного спостереження та встановлення факту того, що одна особа володіє певними рисами, особливостями, які зацікавлюють іншу особу. Основною ознакою колективної дії виступає суб'єктивне осмислення особою можливих варіантів поведінки людей, які вступають з нею у взаємодію.

Вищевикладене засвідчує, що в основу будь-якої колективної дії, як соціального феномена покладені соціальні зв'язки. Усі соціальні зв'язки, що існують в соціальному середовищі, мають свої, і тільки їм властиві, механізми формування та розвитку.

Найпростіша схема диференціації соціальних зв'язків, на думку Г. Андрєєва, Н. Богомолова та Л. Петровської, а отже і колективної дії була запропонована польським науковцем Я. Щегольським. В основу цієї схеми покладено такі складові: соціальний контакт, психологічний контакт, соціальна дія, поведінка, соціальна залежність, соціальні відносини, соціальна взаємодія. Всі ці елементи є необхідними для колективної дії. І щоб краще зрозуміти їх необхідність, дослідник розкриває суть кожного: психологічний контакт – спостереження особою певних рис іншої особи пробуджує інтерес до їх пізнання. Інтерес – це перший елемент психічного контакту. Взаємна зацікавленість базується на тому, що ми усвідомлюємо: ця особа може бути корисною для нас, для задоволення наших потреб. Взаємна зацікавленість створює елементарний психологічний контакт. Але він не створює зв'язку як такого, а є умовою і необхідним елементом зв'язку; соціальний контакт виникає за умови, якщо суб'єкти зустрічаються і починають постійно взаємодіяти один з одним, досягають обміну цінностями (чи це слова, чи предмети, чи ситуація, котрим ми приписуємо особливе значення) [1, с.183–194].

Щодо таких категорій як «соціальна дія», «соціальні відносини», «соціальні взаємодії», то вони займають особливе місце у наукових дослідженнях. З ними пов'язано розуміння динаміки людського суспільства – його функціонування, зміни та розвитку. Вони є і основними константами при вивченні та описі діяльності людини в сучасному суспільстві, її самореалізації. Початок дослідженню проблем соціальної дії був закладений відомим німецьким дослідником М. Вебером, який сформулював вихідні положення теорії соціальної дії [3].

У подальшому цією проблемою займався Т. Парсонс. В основі його теорії лежить схема елементарної соціальної дії: діюча особа – ситуація – умови, які включають мету дії та нормативи. Крім того, вся сукупність соціальних дій описується та ідентифікується (згідно з теорією Т. Парсонса) «точкою відліку», згідно з якою і визначається тип, характер, різновид, цінність вибору соціальної дії [6]. Варто зазначити, що згідно з теорією, запропонованою Т. Парсонсом, у колективній дії кожен її учасник, структурний елемент виконує свою функцію, дію тощо. Орієнтиром йому у цьому є прийняті загальні правила або специфіка ситуації; соціальні характеристики або особисті якості індивіда (професія, статус, стать, вік); потреби індивіда; баланс колективних та особистих інтересів.

Колективна дія, утворена при допомозі соціальних зв'язків, є різновидом соціальної дії. Однак, якщо колективна дія своєю метою передбачає задоволення потреб та інтересів її учасників, то соціальна дія переслідує зміну поведінки, установки, прагнень індивіда. При цьому поняття «поведінка» і «дія» потрібно розрізняти. Поведінка – це природна реакція організму на внутрішні і зовнішні подразники; вона може бути інстинктивна, неусвідомлена, але може бути і усвідомлена, з намірами, і осмислена. Поведінка людини є результатом взаємодії її внутрішньої природи та процесу соціалізації. У поведінці проявляються соціальні якості людини, її культура, погляди, фізіологічні особливості, ставлення до себе та оточуючих.

Під дією варто розуміти усвідомлену поведінку, комплекс вчинків, спрямованих на досягнення певної мети, і ті, які пов'язані з вибором засобів, методів, що забезпечують досягнення мети. Таким чином, соціальні дії - це певна система дій, засобів, методів, за допомогою яких особа чи група намагається змінити поведінку іншої особи або групи.

За своїм характером всі дії, спрямовані на зміну поведінки, можна поділити (за різними критеріями поділу) на категорії негативного примушення та позитивного переконання. Негативне примушення переважно проявляється в різного роду заборонах, наказах, санкціях, суть яких – репресія щодо небажаної поведінки. Позитивне переконання засноване на дії стимулів, які викликають бажану поведінку без різного роду репресій. Крім того, дії можуть мати характер репродуктивності (відтворювання), а це: підтримка традицій, дотримання правил, соціальний контроль; вияв творчості та розвитку (винахідництво, інновації, впровадження); скасування, усунення. Із цих категорій виникає безліч систем засобів зміни поведінки. На основі системи соціальних контактів розвивається взаємодія. Це систематичне, постійне здійснення дій, метою яких є виклик певної реакції з боку партнера. А також і взаємна реакція на дії і реакцію партнера. Йде обмін діями, і вони характеризуються координацією та стійкістю інтересу.

Одне із важливих місць в існуванні колективної дії відіграє соціальна взаємодія. Вживаючи цей термін, ми розуміємо спілкування або форму соціальної комунікації, що являє собою систему соціальних дій двох і більше осіб або спільностей, а це вже є колективна дія. Ця категорія виражає характер змісту між людьми та соціальними групами як носіїв різних видів діяльності, які розрізнені за соціальними позиціями і соціальними ролями. Це і система свідомих дій індивідів одне до одного, яка базується на взаємних очікуваннях відповідної поведінки, що складаються в конкретних умовах місця та часу. Це і зв'язки, які опосередковують та контролюють зміст і характер взаємних дій. Такого типу дії опосередковують взаємність. Сам механізм взаємодії являє собою систему: суб'єкти, які виконують ті чи інші дії – зміни, викликані цими діями – вплив цих змін на інші суб'єкти – обернена реакція індивідів, на яких була спрямована дія. При цьому завжди циркулює процес передачі-отримання інформації, її сприйняття (реакція) та усвідомлення, а також реакція на реакцію.

Подальшою, вищою системою у структурі соціального зв'язку та організації колективної дії є поняття соціальної залежності. Залежність соціальна – це елемент соціального відношення. Це складна система, коли між елементами виникає певна залежність, що витікає із характеру елемента (що пов'язує?) та із характеру обов'язків («яким чином»). Щоб краще зрозуміти роль залежності у колективній дії, ми покажемо це на прикладі: об'єкт А залежить від об'єкта Б. Це означає, що об'єкт А у своїх початкових діях повинен впливати на діяльність та існування об'єкта Б з його колом прав, обов'язків, функцій, що існування Б створює певні рамки для дій А. Поняття залежності у колективній дії відіграє велику роль у тому разі, коли аналіз залежності виступає основою встановлення законів, необхідних суттєвих зв'язків.

Колективна дія, що утворена при допомозі системи взаємодій індивідів та груп, призводить до утворення стійких соціальних відносин, під якими розуміють відносно стійкі зв'язки між людьми та соціальними групами. Соціальні відносини – це певна система, до якої входять: система обов'язків, нормованих функцій, які партнери повинні обов'язково виконувати у ставленні один до одного. Тобто, це система нормованих взаємодій між партнерами. Але жодна стійка, організована група не може існувати без «відносин», тобто без певних обов'язків стосовно один одного. Тільки виконання нормалізованих дій (функцій, ролей) гарантує появу внутрішньої організації групи. В соціальному зв'язку між людьми велике значення має регуляція взаємовідносин – система критеріїв, стандартів, завдяки яким людина оцінює ефективність соціального зв'язку, а також система контролю за тим, щоб правила гри виконувалися. Все це є підставою формування соціального інституту та інституційного зв'язку. А поведінка людини в суспільстві значною мірою має інституційний

характер, тобто регулюється соціальними нормами. Соціальні відносини можуть бути короткочасними і довготривалими і при цьому можуть змінюватися (зміцнюватися або розпадатися) із зміною цінностей партнерів, їх установок на характер відносин.

Головною особливістю соціального життя є взаємодія індивідів, соціальних груп у межах відповідних соціальних інститутів та колективної дії.

У науковій літературі під соціальною взаємодією розуміється – система взаємозумовлених соціальних дій, за яких дії одного суб'єкта (індивіда, групи, спільноти) одночасно є причиною і наслідком відповідних дій інших.

У процесі її реалізується колективна дія, що є результатом соціальної дії партнерів. відбувається взаємне пристосування дій кожного з них, однотайність у розумінні ситуації, усвідомленні смислу її дій, певний ступінь солідарності між ними.

Як бачимо, колективна дія, як різновид соціальної дії, неможлива без взаємодії. Однак слід пам'ятати, що колективна дія є відображенням взаємодії індивідів, у зв'язку з чим такі дослідники, як І. Громов, А. Мацкевич, В. Семенов здійснюють класифікацію соціальної взаємодії за: кількістю суб'єктів взаємодії: між двома людьми, між індивідом і групою, між групами; характером взаємовідносин суб'єктів взаємодії: односторонні та двосторонні, солідарні (узгоджені) та антагоністичні (ворожі); терміном: короткочасні й довгочасні; наявністю (відсутністю) організованості: організовані та неорганізовані; свідомістю взаємодії: усвідомлені та неусвідомлені; «матеріальністю» обміну: інтелектуальні (ідейні), почуттєві (емоційні) та вольові [4, с.56].

Така класифікація підходить і до класифікації колективної дії, оскільки ці соціальні феномени взаємопов'язані й не можуть, в апіорі, існувати один без одного.

Крім цього, треба додати, що колективна дія може виникати як на міжособовому, так і на інституційному рівнях. Під міжособовим розуміється колективна дія, яка виникла в результаті взаємодії двох і більше індивідів або індивіда і соціальної групи, його ще можна назвати макрорівнем. І якщо взаємодія виникає між соціально-політичними, економічними інституціями, тобто інституційна інтеракція, то це – макрорівень. Однак в усіх випадках відбувається поєднання двох і більше елементів.

У процесі соціальної взаємодії між індивідами, групами, колективами та ін., відбувається різноманітні взаємообміни, встановлюються різного роду контакти. Все це стало причиною появи відповідних соціальних теорій, що в тій чи іншій мірі створюють умови для характеристики колективної дії, як результату діяльності двох і більше осіб, груп тощо.

Зважаючи на те, що суспільство є складною соціальною системою, соціальна взаємодія, як складова соціального, складає систему обмінів, оскільки суб'єкти у теорії соціальної взаємодії взаємодіють. Така взаємодія ґрунтується на ірраціоналізмі. Дослідники відзначають чотири принципи взаємодії: 1) чим вище винагороджується певний тип поведінки, тим частіше він повторюватиметься; 2) якщо винагорода залежить від якихось умов, людина намагається відтворити їх; 3) якщо винагорода велика, людина здатна витратити більше зусиль для її отримання; 4) коли потреби людини близькі до насичення, вона докладатиме менше зусиль для їх задоволення. За цими критеріями можна аналізувати динаміку розвитку колективної дії.

Згідно з цією теорією, люди взаємодіють між собою на основі аналізу власного досвіду, потенційних винагород і покарань. Існують дві передумови теорії соціального обміну. Перша виходить з припущення, що у поведінці людини переважає раціональне начало, яке націлює її на одержання певних вигод (гроші, товари, послуги, престиж, повага, успіх, дружба, кохання та ін.). Типи вигод концептуалізуються по-різному: «благо» – у філософії; «цінність» – у соціології; «корисність» – в економіці; «нагорода», «плата» – у соціальній психології.

Друга розкриває зміст назви цієї концепції: процес соціальної взаємодії тлумачиться як постійний обмін між людьми різними вигодами. «Обмінні угоди» розглядаються як елементарні акти, з яких складається фундаментальний рівень суспільного життя, а дедалі складніші структурні утворення (соціальні інститути та організації) вважаються такими, що виростають з обмінних відносин.

Концепції соціального обміну часто конвергують з іншими методологічними концепціями – аналізом соціальних мереж, теорією ролей та ін.

Іншою теорією, що характеризує колективну дію соціальної групи, є символічний інтеракціонізм. Це один із найбільш цікавих і продуктивних напрямів, який зводить зміст соціальних процесів до взаємодії індивідів в групі і суспільстві.

Один з важливих принципів інтеракціонізму – принцип отримання спільності в розмові – передбачає, що людина створюється лише в процесі соціальної взаємодії, перш за все мовної, але не до і не після неї. Спільність, що виникає в ході такої взаємодії, або соціальність, складає суть людської природи, без і поза якою індивід ніщо.

Дж. Мід визнавав перевагу соціального над індивідуальним і прагнув подолати обмеженість тієї дослідницької традиції, в якій індивід і суспільство протиставлялись один одному. В праці «Розум, самість і суспільство» (1934 р.) автор підкреслює, що соціальний світ індивіда і людства переповнюється соціальними взаємодіями, в яких велику роль відіграє «символічне оточення». Спілкування між людьми здійснюється за допомогою особливих засобів-символів, до яких Дж.Мід відносив жест і мову.

Щодо жестів, то Дж. Мід їм приділив неабияку увагу. Він вважав, що в основі соціальної дії лежить жест, тобто дія, яка розрахована на реакцію оточуючих у відповідь (такі ж судження висував і Вундт). Якщо ж реакція відбувається на підсвідомому рівні, автоматично, то жест є незначущим, таким, який може бути характерним і для тварин. Якщо ж реакція супроводжується мисленням, то жест набуває соціального значення. Дуже важливе значення має голосовий жест, оскільки його може сприймати не лише той, хто слухає, а й той, хто говорить, адже він себе чує. Жести можуть відігравати роль символів, завдяки яким відбувається комунікація. Дж. Мід також ввів поняття «самостійності», яке, у нашому випадку, означає «здатність людини бути одночасно суб'єктом і об'єктом» колективної дії. Самість не характерна нижчим тваринам та навіть новонародженим, адже це мисленевий процес комунікації, який виникає внаслідок соціальної діяльності та соціальних відношень. Дуже важливою в доробку Дж. Міда є концепція «І/Ме». Якщо казати просто, то «І» – це те, як людина сама себе сприймає і бачить, а «Ме» – це те, як її бачать і сприймають інші, тобто узагальнена оцінка інших [5, с. 222–224.]

Дещо по-іншому на символічний інтеракціонізм дивиться Г. Блумер. У нього дія розглядається на основі значень, що отримуються в інтерпретаціях. Людина живе в світі значимостей, а не стимулів. Він діє, а не реагує. По суті, зміна систем сталих (прийнятих) значень означає зміну світу, в якому ми знаходимося [2, с. 173–179.]

Г. Блумер приділяв увагу колективній поведінці людей. Основу колективної поведінки складають загальні значення, очікування, які розділяються групою індивідів. Проте часто можна спостерігати і спонтанну колективну поведінку, таку як мітингові пристрасі, паніка та ін. Ця поведінка виникає в умовах порушення сталих значень, звичних форм існування. За Г. Блумером, об'єкт – це перш за все те, що він означає в очікуванні і реальній соціальній взаємодії, а щоб зрозуміти життя групи, потрібно ідентифікувати світ її об'єктів в термінах значень цієї групи. Тобто можна сказати, що «матерія» суб'єктивних змістів соціальної дії досить змінна.

Таким чином, символічний інтеракціонізм – це дослідження відношення між особистістю і суспільством як процесу символічного спілкування між соціальними діячами, що призводить до динаміки колективної дії. Розвиток цієї концепції сприяв аналізу ролі, соціалізації, комунікації і дії.

Цікавою у формуванні колективної дії є теорія етнометодології. Засновниками її були А. Шюц та Г. Гарфінкель. Представники цієї теорії не вважають цінності, норми, вірування та інші суспільні значення незмінними елементами соціального оточення індивіда. На їх думку, не існує впорядкованого соціального світу, який би міг говорити про впорядкованість колективної дії. Люди, як соціальні істоти, які здатні мислити і аналізувати, самі «домовляються» про те, як поводити себе у різних умовах, створюючи певний «сценарій» [8, с. 1–34; 7, с. 129–137.]

Також варто звернути увагу на те, що дана теорія тісно пов'язана з теорією символічного інтеракціонізму. Згідно з нею найважливішим чинником міжособистісної комунікації, що призводить до колективної дії, є прийняті на віру правила, які регулюють взаємодію між людьми. Конкретні стереотипи впливають на інших людей незалежно від того, якого значення вони їм надають.

Розглядаючи колективну дію, як феном діяльності соціуму, що здійснює неабиякий вплив на людину. Мова іде про те, як, спостерігаючи за колективною дією соціально неоднорідних груп, людина обирає саме ту, яка їй найбільше до вподоби. Це свого роду нагадує виставу, у якій людина може брати участь, а може просто її переглядати. Саме такі соціальні зв'язки характеризують колективну дію з точки зору теорії драматичного підходу.

В її основі покладені принципи управління враженнями у соціальній взаємодії. Вона розглядає соціальні ситуації як мініатюрні драматичні спектаклі: люди діють подібно до акторів на сцені, створюючи певне враження. Її автор Е. Гоффман виходив з того, що люди самі створюють ситуації, щоб виразити символічні значення, за допомогою яких вони справляють гарне враження на інших. Е. Гоффман пише: «Незважаючи на певну мету, що індивід думкою ставить перед собою, незважаючи на мотив, що визначає цю мету, він зацікавлений у тому, щоб регулювати поведінку інших, особливо їхню відповідну реакцію. Ця регуляція здійснюється, головним чином, шляхом його впливу на розуміння ситуації іншими; він діє так, щоб робити на людей необхідне йому враження, під впливом якого інші стануть самостійно робити те, що відповідає його власним задумам» [9, с. 86–90]. Цю концепцію називають ще теорією соціальної драматургії.

Отже, проаналізовані вище теорії соціальної взаємодії дають нам підстави стверджувати, що такий феномен, як колективна дія, з точки зору соціальної філософії, не може відбутися поза людиною. Вона є результатом діяльності людей, спілкування, утворення конкретних ситуацій тощо. Відповідно до цього колективна дія, як і соціальна взаємодія, буває випадковою, тимчасовою і стійкою, приватною і публічною; особистісною і речовою; формальною і неформальною.

Соціальні зв'язки у колективній дії є об'єктивними, залежать від соціальних умов, у яких живуть індивіди. Основними їх елементами є: суб'єкти зв'язку (індивіди, спільноти), предмет зв'язку (з приводу чого він здійснюється), механізм свідомого регулювання взаємин між суб'єктами («правила гри» між індивідами, соціальними спільнотами). На особливість соціального зв'язку, зазначають дослідники, впливає різке збільшення чи зменшення чисельності його учасників на основі прямого обміну, моральних принципів добросусідства. Він може виявлятися у формі соціального контакту і соціальної взаємодії. [4, с. 111]

За соціальної взаємодії відбувається обмін діями. Системи дій обох суб'єктів споріднені між собою, дії кожного з них скоординовані, відновлювані, взаємний їх інтерес стійкий. Соціальна взаємодія є одним із джерел суспільних явищ, оскільки завдяки їй поведінка людини стає соціальною дією і набуває форми колективної дії.

Усе вищевикладене підводить нас до думки, що в самому загальному виді зв'язок являє собою вираження сумісності чи функціонування розвитку двох або більше елементів чи об'єкта двох (декількох) об'єктів. Зв'язок є найбільш глибоким проявом такої сумісності. У соціальних дослідженнях виділяються різні типи зв'язків, що мають вплив на колективну дію: зв'язку функціонування, розвитку, чи генетичні, причинні зв'язки, структурні зв'язки тощо.

**Висновки.** Під «соціальним» зв'язком звичайно розуміють набір факторів, що обумовлюють спільну діяльність людей у конкретних суспільствах у визначений час для досягнення тих чи інших цілей. Соціальні зв'язки встановлюються на тривалий період часу незалежно від персональних якостей їх учасників. Це зв'язок індивідів один з одним, а також їхнього зв'язку з явищами і процесами навколишнього світу, що складаються в ході їх практичної діяльності. Сутність соціальних зв'язків виявляється в змісті і характері дій людей, що складають дану соціальну спільність. Можна виділити зв'язки взаємодії, контролю, відносин, а також інституціональні зв'язку.

Вихідним моментом для формування соціального зв'язку, що покладений в основу утворення колективної дії, може бути взаємодія індивідів чи груп, які утворюють соціальну спільність для задоволення тих чи інших потреб. Взаємодія у колективній дії трактується, як будь-яке поведіння індивіда, групи, що має значення для інших спільностей і суспільства в цілому. Причому взаємодія виражає характер й зміст відносин між людьми, соціальними групами, що, будучи постійними носіями якісно різних видів діяльності, розрізняються за соціальними позиціями (статусом) і ролями.

#### Список використаної літератури

1. Андреева Г. Современная социальная психология на Западе (теоретические направления) / Андреева Г. М., Богомолова Н. Н., Петровская Л. А. – М.: Изд-во МГУ, 1980. – 268 с.
2. Блумер Г. Общество как символическая интеракция / Г. Блумер // Современная зарубежная социальная психология. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – С. 173–179.
3. Вебер М. Избранные произведения: Пер. с нем. / Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова, предисл. П. П. Гайденко. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
4. Громов И. А. Западная социология / И. А. Громов, А. Ю. Мацкевич, В. А. Семенов. – СПб.: Ольга, 1997. – 372 с.
5. Мид Дж. Интернализированные другие и самость / Дж. Мид // Американская социологическая мысль: Тексты. – М.: Изд-во Международного университета бизнеса и управления, 1996. – С. 222–224.
6. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс. – М.: Академ. проект, 2002. – 880 с.
7. Шюц А. Структура повседневного мышления / А. Шюц // Социологические исследования. – 1988. – №2. – С.129–137.
8. Garfinkel H. What is Ethnomethodology? / H. Garfinkel // Garfinkel H. Studies of Ethnomethodology. – Cambridge, 1984. – P. 1–34.
9. Goffman E. Frame analysis of gender / E. Goffman // Goffman reader. – Oxford, 1997. – P. 86–90.

Одержано редакцією 03.02.2014  
Прийнято до публікації 20.03.2014

**Аннотация. Полищук А. С. Социальные связи и организация коллективного действия.** Рассмотрено общество, как сложную социальную структуру организмов. Показано, что в основе их взаимодействия положены социальные связи между социальными организациями. Такие связи порождают коллективное действие социальных организмов, что образуют социальные группы и в целом социальную систему общества. Выяснено, что под действием стоит понимать осознанное поведение, комплекс поступков, направленных на достижение определенной цели. Именно такая характеристика действия в социальной группе набирает формы коллективной. В связи с этим рассмотрено отдельные теории связей, которые побуждают к мысли, что все они в той или иной мере характеризуют коллективное действие с разных точек зрения. И если даже рассматривается действие отдельных индивидов, учитывая их социальность, оно со временем становится коллективным. Кроме этого, проанализированы теории социального взаимодействия, которые дают основание утверждать, что такой феномен, как коллективное действие с точки зрения социальной философии, не может состояться вне человека. Оно является результатом деятельности людей, общения, создания конкретных ситуаций и др.

**Ключевые слова:** человек, индивид, общество, социальная связь, социальная система, действие, коллективное действие.

**Summary. Polishchuk O. S. Social connections and organization of collective activity.** A society, as a complex social structure of organisms has been studied. It is shown that in the basis of their interaction lie social connections between social organisms. Such connections generate collective activity of social organisms, which form social groups and the social system of the society in general. It is found out that under this activity we should understand realized behavior, complex of acts, directed to the achievement of the certain goal, and those which are connected with the choice of means, methods, guaranteeing the achievement of the goal. Just this characteristic of activity in a social group receives the form of collective. In this regard certain theories of connections have been studied. They induce to the thought that all they in some way characterize collective activity from the different points of view. And if we can observe activity of some individuals, taking into account their sociality, it, in due course, becomes collective. Besides, theories of social assistance have been analyzed, they allow us to claim that such phenomenon as collective activity,

*from the point of view of social philosophy, can't take place out of the person. It is the result of people's activity, their communication, creation of specific situations, etc.*

**Keywords:** *person, individual, society, social connection, social system, collective activity.*

УДК: 321.01

В. С. Даценко

## ПРИНЦИПИ ЛІБЕРАЛІЗМУ І ПРОБЛЕМА НАЦІОТВОРЕННЯ У ПОЛІТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ І. П. ЛИСЯКА-РУДНИЦЬКОГО

*У статті аналізуються принципи політичної філософії українського історика і політичного мислителя І. П. Лисяка-Рудницького. У центрі уваги – поєднання ліберальної теорії держави і української національної ідеї. Показано, що І. П. Лисяк-Рудницький дотримується основних положень лібералізму, згідно з якими держава існує для захисту особистих інтересів. Але особистості в концепції українського мислителя не відокремлені одна від одної, вони утворюють етнічні спільноти – народи. Народи стають націями, коли особистості усвідомлюють необхідність захисту своїх спільних національних інтересів державою. Держава, яка утворюється для захисту інтересів певної нації, є національною. При цьому держава захищає особисті інтереси своїх громадян, бо національні інтереси є особистими в тому сенсі, що проявляють себе як інтереси особи, яка належить до певної нації. Таким чином, згідно з поглядами І. П. Лисяка-Рудницького, необхідність національної держави випливає з існування нації, а існування нації є проявом інтересів особистості, що усвідомлює свою причетність до певної нації. У статті робиться висновок про подолання суперечності між лібералізмом та націоналізмом у концепції, яка розглядається.*

**Ключові слова:** *лібералізм, націоналізм, держава, права особи, народ, нація, свобода.*

**Постановка проблеми.** Лібералізм, безумовно, можна назвати домінуючою політичною ідеологією сучасності. Його принципи багатьом людям – як пересічним громадянам, так і фахівцям – здаються незаперечними. Втім, складність політичного життя навряд чи сприяє простим поясненням. Зокрема, очевидна тенденція останніх століть до розбудови національних держав викликає деякі питання щодо ліберальних політичних переконань. Спроба їх реального втілення виявляє певні суперечності між лібералізмом і націоналізмом в широкому сенсі останнього поняття. Справа в тому, що лібералізм проголошує примат особистих інтересів над інтересами спільноти. Коли йдеться про державну організацію суспільства, то виправданням держави вважається те, що вона спрямована на захист і реалізацію прав особистості. При цьому ми знаємо, що не завжди інтереси особистості збігаються з інтересами спільноти. За таких обставин національні інтереси можуть здаватися, з точки зору послідовного лібералізму, другорядними; не для їх реалізації, з такого погляду, створюється держава. Звідси, у межах формальних принципів ліберальної доктрини не цілком очевидно, чому держава має бути національною.

Обминути це питання важко, вкрай нагальним воно стає для тих національних спільнот, які стоять перед завданням розбудови власної державності. І зрозуміло, що це питання особливо гостро постало перед національно орієнтованою українською політичною думкою ХХ ст., для якої державотворення можна назвати центральною темою і пекучою біллю. Водночас, українські політичні мислителі, насамперед, діаспорні, не могли не враховувати світову тенденцію до беззастережного визнання ліберальних цінностей. Різні відповіді на поставлене питання з боку українських політичних мислителів зумовлені їх відмінними світоглядними, філософськими, ідеологічними переконаннями. Особливо цікаво, у цьому зв'язку, звернутися до тих, хто принципово стояв на ліберальних позиціях. Одним з перших, чия політична філософія у цьому аспекті привертає увагу, є видатний український історик і політичний мислитель І. П. Лисяк-Рудницький (1919-1984).

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Треба зауважити, що дослідження спадщини І. П. Лисяка-Рудницького лише починається. Ми маємо роботи довідкового характеру про нього і те, що можна назвати його науковою біографією [5],[6]. Існують також дослідження його історіософської концепції [2], [3], [4] і його праць з історії політичної